

Ἀγαπητὲ Συνάδελφε Κύριε Σκανδαλάκη, σᾶς καλωσορίζομε σήμερα στὸ Ἀνώτατο Πνευματικὸ Ἰδρυμα τῆς Χώρας μας καὶ σᾶς εὐχόμεθα εὐτυχία καὶ μακροσημείωσιν γιὰ τὰ ἐξακολουθήσετε νὰ προσφέρετε στὴν Ἱατρικὴ Ἐπιστήμην ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ βρίσκεστε πάντοτε στὶς ἐπάλξεις τῶν Ἀγώνων τοῦ Ἑθνους.

ΜΕΓΑΛΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΤΙΓΜΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΟΣ ΜΕΛΟΥΣ Κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΚΑΝΔΑΛΑΚΗ

Σεβασμιώτατοι,
Κύριε Πρόσβν,
Κύριοι Ὑπουργοί,
Κύριοι Βουλευταί,
Κύριε Πρόεδρε,
Κύριε Σκαλκέα,
Μέλη τῆς Ἀκαδημίας,
Συμμεθηταί μου, μέλη τῆς τάξεως τοῦ 1946,
Κυρίες καὶ Κύριοι,

Ἡ χαρά μου εἶναι μεγάλη ἀπόψε. Ἡ πατρίδα ποὺ γεννήθηκα μὲ τιμᾶ μὲ μία τέτοια μεγάλη καὶ ξεχωριστὴ τιμὴ καὶ ἡ νέα μου πατρίς, ἡ ὁμορφὴ καὶ μεγάλη καὶ καλὴ Ἀμερικὴ εἶναι κοντά μου μὲ τὸν Πρόσβν, παλαιὸν καὶ ἀγαπητὸν φίλον, τὸν κ. Σωτῆρχο Μάϊκ, χίλια εὐχαριστῶ!

Ἡ Ὁρθόδοξος ἐκκλησία μου μὲ τιμᾶ μὲ τὴν παρουσία τοῦ φίλου, Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Ἀτλάντας κ. Φιλίππου, ἐνὸς ἀρίστου ἐργάτου τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ μὲ τὴν παρουσία τοῦ φίλου μου Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Δημητριάδος καὶ Βόλου κ. Χριστοδούλου καὶ τοῦ Μητροπολίτου Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Πατριαρχικῆς Συνόδου, Σεβασμιωτάτου Μελίτωνος.

Ἡ γαλανόλευκη, ἡ ἀστερόεσσα καὶ ὁ δικέφαλος ἀετός, κ. Πρόεδρε, ὅλα μαζί σχηματίζουν ἓνα τρίγωνο ποὺ θὰ εἶναι πάντα συντροφιά μου, ἓνα ἀμάλαγμα ἰδανικῶν καὶ ἰδεῶν ποὺ πάντα θὰ συνεχίσει νὰ μὲ συνοδεύει στὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς μου.

Ὁ ἰσαδελφός καὶ συνάδελφος Καθηγητὴς κ. Σκαλκέας, ἔχει τὸ χάρισμα νὰ παρουσιάζει τὸ σπουργίτι ἀετὸ καὶ τὸν νάνο γίγαντα. Ἀγαπητέ μου Γρηγόρη, σοῦ εἶμαι ἀπείρως εὐγνώμων!

Ἡ ἀνακοίνωσή μου, εἶναι μιὰ ἀνθολογία γεγονότων καὶ ἐπεισοδίων ποὺ σχε-

τίζονται μὲ ἐπιτεύγματα μεγάλων ἀνδρῶν στὴν Ἱατρικὴ καὶ εἰδικότερα στὴν Ἀνατομία καὶ Χειρουργική.

Μιὰ ἀνθολογία ποὺ σταχυολόγησα στὸ διάστημα τῆς πολύχρονης περιπατητικῆς μου ζωῆς ἀπὸ τὶς σελίδες βιβλίων καὶ μελετῶν.

Ὁφείλω χάριτες γιὰ τὴν ιδέα αὐτὴ σὲ πολλὰ ἀξιόλογα πρόσωπα ὅπως ὁ Walter Cronkite μὲ τὸ τηλεοπτικὸ του πρόγραμμα «Καὶ ἐσὺ ἦσον» ἐκεῖ, ὁ Byron Dobell, ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ «*American Heritage*». Μεγαλύτερη ὅμως τιμὴ καὶ ἀγάπη ἀνήκει στὸν παλιό μου φίλο, ὁμότιμο μέλος τοῦ συμβουλίου τῆς Ἀνωτάτης Ἐκπαιδεύσεως τῆς Γεωργίας, John Richardson γιὰ τὶς πολλές του συνεντεύξεις μὲ μεγάλους ἄνδρες τοῦ παρελθόντος. Καὶ δὲν πρέπει νὰ ξεχάσω τὸ ἔργο τοῦ William Hazlitt «Περὶ ἀνθρώπων ποὺ θὰ ἐπιθυμούσαμε νὰ εἶχαμε γνωρίσει» καὶ Κύριος οἶδε πόσους ἀκόμη συγγραφεῖς.

Ἐπιτρέψατέ μου λοιπὸν νὰ ἐπισκεφθῶ νοερὰ μερικὰ ἀπὸ τὰ μεγάλα πνεύματα τοῦ παρελθόντος.

Ἄς φανταστοῦμε ὅτι καθόμαστε μαζί τους κάτω ἀπὸ μιὰ ἐλιά ἢ ὅτι συζητοῦμε στὸ γραφεῖο τους, ἢ τοὺς παρακολουθοῦμε στὰ ἐργαστήριά τους καὶ θαυμάζουμε τὴν δεξιότητά τους στὶς αἰθουσες χειρουργείων.

Ἴσως ὁ τίτλος τῆς ὁμιλίας μου, Κυρίες καὶ Κύριοι, θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν «Θὰ ἤθελα νὰ βρισκόμουν ἐκεῖ». Συντροφιά μὲ τὸ μεγαλεῖο καὶ τὸ πνεῦμα τῶν γιγάντων τῆς ἐπιστήμης μας, γιατί πῶς νὰ τὸ κάνουμε, «εἴμαστε νάνοι, ποὺ στεκόμαστε ὄρθιοι ἐπάνω στοὺς ὤμους γιγάντων», γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ διακρίνουμε πιὸ πολλὰ καὶ πιὸ μακριά», ὅπως εἶπε ὁ Bernard τῆς Σάρτρης καὶ τόνισαν ὁ John τοῦ Salisbury καὶ ὁ Νεύτων.

Ὁ John Stephens στὸ βιβλίο «*The Path between the Seas*» ἔγραψε: «Πιστεύω ὅτι δὲν εἴμαστε παρὰ μικρὰ παιδιὰ ποὺ μαζεῖνουμε βοτσαλάκια στὶς ἀκτὲς ἐνὸς ἀχανοῦς ὠκεανοῦ».

Ἐπιτρέψτε μου νὰ σᾶς παρουσιάσω μερικὰ ἀπὸ τὰ δικὰ μου βοτσαλάκια. Βοτσαλάκια ποὺ μαζεύτηκαν μὲ ἀπέραντη τρυφερότητα, ἀγάπη ἀλλὰ καὶ βαθὺ σεβασμό.

Ἄς ἀρχίσουμε μὲ ποιὸν ἄλλον, τὸν Ἱπποκράτη, ποὺ πιθανὸν πρῶτος ἐπεσήμανε τοὺς μασχαλιαίους λεμφαδένες καὶ τὸ «λευκὸ αἷμα» τῆς λέμφου. Ὁ Maszno, (1975) στὸ θανμάσιο βιβλίο του «Τὸ χέρι ποὺ θεραπεύει», ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἱπποκράτης καντηρίασε ἓνα ἐξάρθρημα ὤμου μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ συρρίκνωση τοῦ δέρματος θὰ ἀκινητοποιοῦσε τὴν κεφαλὴ τοῦ βραχιονίου στὴ θέση της.

Κατὰ τὴν διαδικασία αὐτὴ ὁ Ἱπποκράτης παρατήρησε «τοὺς ἀδένες ποὺ ὅλοι ἔχουν στὴν μασχάλη». Ἐπίσης παρατήρησε τὰ μασχαλιαῖα ἀγγεῖα καὶ τὸ βραχιόνιο

πλέγμα, καὶ συμβουλεύει αὐτὰ «νὰ μὴν θίγονται». Ὅσο γιὰ τὸ «λευκὸ αἷμα», οἱ ἐρευνητὲς δὲν εἶναι βέβαιοι ἂν πρόκειται γιὰ πύον ἢ λέμφο. Θὰ ἤθελα νὰ βρισκόμουν ἐκεῖ, κάτω ἀπὸ τὴν ἐλιά, νὰ ἀκούω τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ πατέρα τῆς Ἱατρικῆς, μὲ φωνὴ πὺν μᾶς ὁδήγησε ἐπὶ 2200 χρόνια καὶ νὰ παρατηρῶ τὸ ἀρχοντικὸ του παρὰ-στημα.

Ὁ Ἱπποκράτης ἔζησε μιὰ καλὴ καὶ τυχερὴ ζωὴ. Ἀπῆλυνσε τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τοῦ Περικλέους καὶ πιθανὸν νὰ παρακολούθησε τὶς πρῶτες θεατρικὲς διδασκαλίες τῶν μεγάλων μας τραγικῶν ποιητῶν. Ἦταν παρὼν στὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ Σωκράτους, ὁ ὁποῖος μιλοῦσε μὲ βαθὺ σεβασμὸ γι' αὐτόν, ὅπως ἄλλωστε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης.

Καὶ αὐτὸ μοῦ θυμίζει ἓνα ἄλλο ἔξοχο γεγονός. Τὰ ἐγκαίνια τοῦ Παρθενῶνος. Δὲν θυμᾶμαι ποῦ τὸ διάβασα ἀλλὰ τὸ ἀγαπῶ πολὺ.

Τὸ ἔτος, 430 π.Χ. Ἡ ἡμέρα ὥραία καὶ ἀπαστρέπτουσα. Τὰ κύματα τοῦ Σαρωνικοῦ Κόλπου ἐνώνονται μὲ τὸν γαλάζιο ἀττικὸ οὐρανὸ γιορτάζοντας τὸν Παρθενῶνα.

Στὴν Ἀκρόπολη συναθροίζεται μιὰ δμάδα εὐγενῶν αὐτὴν τὴν χρυσὴ στιγμή, μιᾶς χρυσῆς ἐποχῆς, σὲ μιὰ χρυσὴ πόλη. Ὁ Φειδίας, ὁ Ἴκτινος καὶ ὁ Καλλικράτης εἶναι ἐκεῖ. Ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης, ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Θουκυδίδης, ὁ Ἱπποκράτης, ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Περικλῆς, ὁ δημιουργὸς τοῦ Χρυσοῦ Αἰῶνος. Τί θαυμάσιο γεναλογικὸ δένδρο. Ἀπὸ τὸ διδάσκαλο στὸν μαθητὴ — Σωκράτης, Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Μέγας Ἀλέξανδρος.

Μέγας Ἀλέξανδρος! Ἕνας βασιλεὺς Ἕλληνα, τίποτε ἄλλο ἀπὸ Ἕλληνα. Ἕνας βασιλεὺς τῆς ἐλληνικῆς Μακεδονίας! Πόσο θὰ ἤθελα νὰ ἤμουν ἐκεῖ, ὅχι μόνον νὰ ἀκούω τὸν Ἕλληνα διδάσκαλο Ἀριστοτέλη νὰ συμβουλεύει τὸν Ἕλληνα μαθητὴ Ἀλέξανδρο ἀλλὰ καὶ νὰ παρατηρῶ τὴ μέθοδο μὲ τὴν ὁποία τὸν ἐδίδασκε.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἦταν καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς πατέρες τῆς συγκριτικῆς ἀνατομίας, μάλιστα ὁ Bartels (1909) λέει ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει «ἱνες πὺν περιέχουν ἐγχρωμο ὑγρὸ καὶ βρίσκονται μεταξὺ τῶν ἀγγείων καὶ τῶν νεύρων». Ποιὸς ξέρει. Ἴσως ὁ μεγάλος φιλόσοφος νὰ γνῶριζε τὰ λεμφικὰ ἀγγεῖα.

Καὶ τώρα λίγα λόγια γιὰ τὸν Πραξαγόρα καὶ τὸν Ἡρόφιλο. Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι ὁ Πραξαγόρας ὁ Κῶος (350-300) στάθηκε πολὺ καλὸς δάσκαλος γιὰ τὸν Ἡρόφιλο ἀπὸ τὴν Χαλκηδόνα (334-280) μιὰ καὶ αὐτὸς ἔχει ἀναγνωρισθεῖ μὲ παγκόσμια ἱστορικὴ παραδοχὴ, ὡς ὁ πατέρας τῆς Ἀνατομίας.

Πόσο θὰ ἤθελα νὰ ἤμουν στὴν Ἀλεξάνδρεια ὅταν μιλοῦσε ὁ Ἡρόφιλος γιὰ Ἀνατομία καὶ ὁ Ἐρασίστρατος (310-250), ὁ πατέρας τῆς Φυσιολογίας, γιὰ Φυσιολογία μὲ δυνατὴ ἐλληνιστικὴ φωνὴ ὀνομάτιζε μερικὲς καρδιακὲς βαλβίδες «διγλώχιν

καὶ τριγλώχιν». Δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ πρῶτες ἀνθρώπινες ἀνατομὲς πραγματοποιήθηκαν ἀπὸ τὸν Ἡρόφιλο, ὁ ὁποῖος περιέγραψε τὸν ληνὸ τοῦ Ἡροφίλου καὶ τὸ δωδεκαδάκτυλο.

Πόσο θὰ ἤθελα νὰ παρατηρῶ τὸν Ἐρασίστρατο τὴν ὥρα ποὺ ἀνεκάλυπτε τὸν ἐξωηπατικὸ χοληδόχο πόρο! Σύμφωνα μὲ τοὺς Yoffey καὶ Carice (1970) καὶ τὸν Myerson (1963) καὶ οἱ δύο, δηλαδή ὁ Ἡρόφιλος καὶ ὁ Ἐρασίστρατος, ἦσαν γνωστές τῶν λεμφαδένων τοῦ λεπτοῦ ἐντέρου.

Ἐδῶ θέλω νὰ τονίσω ὅτι ὁ Kanorklan στὴν «Ἱστορία τῆς Ἀνατομίας» ἀναφέρει ὅτι «ἡ Ἀλεξάνδρεια ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ Ἀριστοτελείου Ἑλληνισμοῦ ἐσήμανε τὴν πρώτη χρυσὴ ἐποχὴ τῆς ἀνατομικῆς τοῦ ἀνθρώπου».

Πόσα ἀλήθεια ὀφείλουμε στοὺς προγόνους μας!

Ἡ πρώτη συρραφὴ κήλης ἔγινε ἀπὸ τὸν Ἡλιόδωρο κατὰ τὸν 1ον μ.Χ. αἰώνα. Ὁ Κέλσος ἀναφέρει τὴν ἐγχείρηση λεπτομερῶς. Κάποιοι ἱστορικοὶ ἀποδίδουν τὴν ἐπέμβαση στὸν Κέλσο. Ἡ δική μας γνώμη εἶναι ὅτι χειρουργὸς ἦταν ὁ Ἡλιόδωρος καὶ ὁ Κέλσος ἀπλῶς παρενρέθη κατὰ τὴν ἐγχείρηση καὶ τὴν ἐξιστόρησε. Πρωταίει κάποιον Ὁθεμιστοκλῆς «Θὰ προτιμοῦσες νὰ ἦσουν ὁ ἄγγελος μεγάλης νίκης ἢ ὁ ἴδιος Ὀλυμπιονίκης;»

Καὶ τώρα δύο λόγια γιὰ τὸν μεγάλο Γαληνὸ (129-199 μ.Χ.). Κάποτε ζωοτομοῦσε ἓνα χοιρίδιο, πιθανὸν γιὰ νὰ δείξει «τὰ νεῦρα τῶν φωνητικῶν χορδῶν», νὰ ἀποδείξει τὴν παρουσία αἵματος καὶ ὄχι ἀέρα στὶς ἀρτηρίες, τὴν παραγωγὴ οὐρῶν ἀπὸ τὰ νεφρά, ἀφοῦ ἔδωσε τοὺς οὐρητῆρες, καὶ τὴν ἐπακόλουθη παράλυση στὴν περίπτωση ποὺ ἀποκοπεῖ ὁ ρωτιαῖος μυελὸς σὲ διάφορα ἐπίπεδα.

ᾠ! πόσο θὰ ἤθελα νὰ ἤμουν ἐκεῖ νὰ ἰδῶ ἓναν ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἐπιστήμονες καὶ παθολόγους νὰ ἀναπτύσσει τὶς θεωρίες του γιὰ τὴ χρησιμότητα κάθε μέλους τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Αὐτὸς ὁ δογματικὸς Ἑλληνας ἐπεκράτησε στὴν ἱατρικὴ γιὰ 1800 χρόνια «ἄλλοτε ὀρθά, ἄλλοτε λανθασμένα».

Ὁ Παῦλος ὁ Αἰγνίτης (607-690), ἦταν ὁ τελευταῖος μεγάλος ἱατρὸς τοῦ Βυζαντίου. Πραγματικὸς ἀκαδημαϊκὸς διδάσκαλος, συνέλεξε τὰ συγγράμματα τοῦ Ὁρειβάσιου (325-403), διέπρεψε στὴν ἱατρικὴ καὶ ἦταν στενὸς φίλος τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου.

Ἀναρωτιέμαι τί νὰ συζητοῦσαν οἱ δύο φίλοι. Θὰ ἤθελα νὰ ἤμουν ἐκεῖ γιὰ νὰ ἀκούσω τὶς ἀνησυχίες τους γιὰ τὰ χαμένα τους ὄνειρα. Τὴν παρακμὴ τῆς Βυζαντινῆς ἱατρικῆς καὶ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὸν Haeger, «τίποτα δὲν συνέβη στὴν Χειρουργικὴ τὰ ἐπόμενα 1000 χρόνια».

Ὁ ἰδρυτὴς τῶν πανεπιστημίων τῆς Πάδοβας καὶ τῆς Νεαπόλεως, αὐτοκράτωρ τῆς Σικελίας Φρειδερίκος II (1194 - 1259), ἐπέβαλε σὲ ὅλους τοὺς ἱατροὺς νὰ σπου-

δάσουν τὴν ἀνατομία τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ἐπομένως πρέπει νὰ θεωρήσουμε ὅτι τότε γιὰ πρώτη φορά οἱ ἀνατομὲς ἐνεκρίθησαν ἀπὸ τὴν Πολιτεία καὶ ἔτσι ἡ διδασκαλία καὶ ἐκμάθησή τους ἀνεδείχθησαν σκοποὶ στοὺς ὁποίους ἀπέβλεπαν οἱ ἐγκύκλιες ἱατρικὲς σπουδές.

Ἄς μεταφερθοῦμε τώρα στὰ βασιλικά ἀνάκτορα τῆς Σουηδίας, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ ἔτους 1652.

Σὲ μιὰ συνάθροιση εὐγενῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ οἱ βασιλικοὶ ἱατροὶ *Palméron*, *Bromsius* καὶ ὁ *V. Wullen*, ἕνας νέος 22 ἐτῶν, παρουσιάζει στὴν βασίλισσα *Χριστίνα* (τὴν τελευταία ἀπόγονο τῶν *Vassa*) τὴν ἀνακάλυψή του σχετικὰ μὲ τὰ λεμφικὰ ἀγγεῖα καὶ εἰδικότερα τοῦ ἥπατος.

Ἡ βασίλισσα ἀκούει μὲ προσοχή. Λατρεῦει τὶς ἐπιστημονικὲς ἀνακοινώσεις.

Ὅμως, ὑποπτευόμαστε ὅτι τὸ ἀκροατήριό δὲν εἶναι εὐχαριστημένο μὲ ὅ,τι ἀκουγε. Ὁ *Bromsius* πληροφόρησε τὸν νεαρὸ ἐπιστήμονα ὅτι ὁ Γάλλος *Jean Pecquet* (1622-1674) ἐργαζόταν ἤδη σ' αὐτὸν τὸν τομέα καὶ εἶχε ἤδη ἀνακαλύψει τὸν θωρακικὸ πόρο. Τὸ ὄνομα τοῦ νεαροῦ ἐπιστήμονα ἦταν *Olof Rudbeck* (1630-1702) καὶ δὲν γνωρίζουμε οὔτε τί ἀπήντησε στὶς κατηγορίες τοῦ *Bromsius* οὔτε ἂν εἶχε γνώση τοῦ ἔργου τοῦ *Thomas Bartholin* (1616-1680) ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε τὴ λέξη λεμφικὰ ἀγγεῖα, ἀλλὰ καὶ οὔτε τὴν ἐργασία τοῦ *Aselli* (1581-1625) ποὺ μιλοῦσε γιὰ ὁμορφες χορδὲς ποὺ περιεῖχαν ὑγρὸ λευκὸ σὰν γάλα. «Eureka»! Φώναξε ὁ *Aselli* χρησιμοποιοῦντας τὴ λέξη τοῦ Ἀρχιμήδη.

Ὁ *Bartholin*, σύμφωνα μὲ τὸν *Κάντερ*, δημοσίως κατηγοροῦσε τὸν *Rudbeck* γιὰ λογοκλοπή. Ὁ *Κάντερ* πιστεύει ὅτι καὶ οἱ δύο ἄνδρες προχώρησαν στὴν ἀνακάλυψή τους ἀνεξάρτητα, ἀλλὰ εἶναι πιθανότερο ὅτι ὁ *Rudbeck* ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ περιέγραψε ὀλικά τὸ λεμφικὸ σύστημα.

Θὰ ἦθελα νὰ ἤμουν ἐκεῖ σὲ μιὰ γωνιὰ τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων, τυχερὸς ἀτήκοος μάρτυς τῆς ἀνακοινώσεως αὐτοῦ τοῦ νέου.

Ἀλλὰ ὁ προσωπικὸς μου ἥρωας εἶναι ὁ Ἀγγλὸς *John Hunter* (1728-1793) ποὺ ἴσως εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἀνατόμους καὶ χειρουργοὺς τῆς ἐποχῆς *Μπαρόκ*. Τὸ *Χαρτεριανὸ Μουσεῖο τοῦ Βασιλικοῦ Κολλεγίου τῶν Χειρουργῶν* στὸ *Λονδίνο* ἀποτελεῖ τεκμήριο τῆς ἀξίας τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε γίγας τῆς *Μακροσκοπικῆς* καὶ *Συγκριτικῆς Ἀνατομίας* καὶ πατέρας τῆς *Πειραματικῆς Χειρουργικῆς*.

Στὰ πνευματικά του τέκνα συγκαταλέγονται ὁ *John Abenethy* (1764-1831), χειρουργὸς ἀνευρυσμάτων, καὶ ὁ λαμπρὸς χειρουργὸς καὶ ἀνατόμος *Astley Cooper* (ὁ σύνδεσμος *Cooper* εἶναι ὁ καλύτερος φίλος τῶν χειρουργῶν στὶς κῆλες).

Ὁ *Mather* τονίζει ὅτι «ὁ *John Hunter* παρέλαβε τὴν χειρουργικὴ στὸ ἐπίπεδο

μιᾶς ἀπλῆς τέχνης πὺν λειτουργοῦσε μὲ μηχανικὸ τρόπο καὶ τὴν παρέδωσε μιᾷ θαν-
μάσια ἐπιστήμῃ».

Τὸ 1853, ὁ ἡλικίας 26 ἐτῶν ἱατρὸς τοῦ νοσοκομείου «Saint George» τοῦ Λον-
δίνου, Henry Gray, ἔλαβε τὸ βραβεῖο Astley Cooper γιὰ τὴν διατριβή του «Περὶ
τῆς δομῆς καὶ χρήσεως τοῦ σπληνός». Ἀντίπαλός του ἦταν ὁ λεγόμενος ἀνατόμος
τοῦ σπληνός, Edwards Crisp.

Ἴσως ἡ ἐπιτροπὴ κατὰ προφητικὸ τρόπο νὰ διεῖδε τὴν ἀξία τοῦ Henry Gray,
διότι ὕστερα ἀπὸ πέντε χρόνια, τὸ 1858, ἔγινε ἡ πρώτη ἔκδοση τῆς ἀνατομίας του
σὲ ἓναν τόμο 750 σελ. καὶ 363 εἰκ. Ὁ Gray στάθηκε τυχερὸς νὰ ἔχει ὡς συνεργά-
τη στὴν εἰκονογράφηση τὸν δόκτορα Κάριτερ, ὅπως ὁ Venalicius εἶχε τὸν Kabkar.

Θὰ ἤθελα νὰ ἤμουν ἐκεῖ, νὰ ἔβλεπα τὴν ἀντίδραση στὸ ὥραϊο πρόσωπο τοῦ
Gray, «ἓνα ἄτομο πὺν ὁ καθένας θὰ ἤθελε νὰ γνωρίσει», γιὰ νὰ θυμηθῶ τὴν ἔκφραση
τοῦ William Hazlitt στὸ ἔργο του «Οἱ μεγάλες Φυσιογνωμίες τοῦ παρελθόντος».
Καὶ κάποιον ἄλλο ὁ ἴδιος λέει: «Οἱ μεγαλοφυεῖς ἄνδρες δὲν ὑπερέχουν σὲ ἓνα ἐπάγ-
γελμα ἐπειδὴ μοχθοῦν καὶ κοπιᾶζουν, ἀλλὰ μοχθοῦν καὶ κοπιᾶζουν ἐπειδὴ ὑπερέχουν».

Στὸν πρόλογο τῆς 37ης ἐκδόσεως τοῦ 1990, οἱ συντάκτες τῆς Ἀνατομίας τοῦ
Gray, ὑπεγράμμισαν τὸ οἰκουμενικὸ πνεῦμα πὺν θὰ πρέπει νὰ διέπει τίς σχέσεις
μεταξὺ κυττάρων καὶ κυττάρων.

Συμφωνῶ ἀπολύτως μαζί τους στὸ σημεῖο πὺν τονίζουν ὅτι εἶναι λάθος ἡ πνευ-
ματικὴ ἀπομόνωση τῆς μακροσκοπικῆς ἀνατομικῆς πὺν σήμερα εἶναι τὸ παραπαίδι
τῶν βασικῶν ἐπιστημῶν καὶ τὸ ἔχω ἐπισημάνει καὶ ἐγὼ σὲ πάμπολλα ἄρθρα μου.

Οἱ συντάκτες δηλώνουν ὅτι αὐτὴ ἡ ἔκδοση τοῦ Gray ἀποβλέπει στὸ νὰ συνδυάσει
τὴν γνώση μὲ τὸ σκεπτικισμό.

Ἡ λέξη σκεπτικισμός εἶναι γοητευτικὴ. Ἰσορροπεῖ τὴν μεγαλύτερη ἀνακάλυψη
τοῦ Χρυσοῦ Αἰῶνος τῶν Ἑλλήνων τὸ «ἅφ' ἑνὸς καὶ ἅφ' ἑτέρου», δηλαδὴ τὸν διάλογο
γιὰ περαιτέρω διερεύνηση μὲ τὸ διάσημο δόγμα τοῦ Μοργγκάνι, «Ἀμφισβήτηση,
ἀμφισβήτηση, ἀμφισβήτηση».

Ἡ Ἀνατομία, πὺν γεννήθηκε μετὰ ἀπὸ σκληρὲς δοκιμασίες καὶ ἡρωϊκὰ περι-
φρόνησε τίς δεισιδαιμονίες καὶ τίς προλήψεις, εἶναι ἡ συνειρμικὴ ἐνασχόληση μὲ τὸν
ὅλον ζῶντα ὄργανισμό καὶ τὰ συστατικά του κύτταρα.

Εἶναι ἡ ἐνασχόληση πὺν κάνει ἱκανὴ τὴν ἔρευνα νὰ προετοιμάσει τὸ δρόμο
γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος στὸ σύνολό του.

Ἡ μακροσκοπικὴ ἀνατομία τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι νεκρὴ ἐπιστήμη. Εἶδαμε
πρὸ ὀλίγων ἐτῶν μιᾶ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἐκδότη τοῦ New England Journal of

Medicine, από τὸν δόκτορα George Orlle Jr. καὶ ἐπειδὴ ἐκφράζει καὶ τὴ δική μου φιλοσοφία γιὰ τὴν χειρουργικὴ ἐπιθυμία νὰ σᾶς τὴν παρουσιάσω.

«*Λίγο πρὶν βοηθήσω ἕναν νέο χειρουργὸ σὲ μιὰ ἐγχείρηση*», γράφει, «*ἔτυχε νὰ διαβάσω ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ βιβλίο κινεζικῆς μαγειρικῆς. Γράφτηκε ἀπὸ τὸν Chungtse τὸν 4ο π.Χ. αἰώνα καὶ τόνιζε ἰδιαίτερος τὴ χρήση τοῦ μπαλτά. Οἱ ἀπόψεις του εἶναι ἀπόλυτα ἐφαρμόσιμες στὰ καθημερινὰ χειρουργικά μας προβλήματα, εἰδικὰ στὴν ιδέα του νὰ μάθεις νὰ δουλεύεις μὲ τὸ μυαλὸ καὶ ὄχι μὲ τὸ χέρι.*

Ὁ μάγειρας τοῦ πρίγκιπα Huei τεμάχιζε ἕνα βόδι. Κάθε κτύπημα τοῦ χεριοῦ, κάθε ἀνασήκωμα τοῦ ὤμου, κάθε κίνηση τοῦ ποδιοῦ, κάθε πίεση τοῦ γόνατος ἦταν σὲ τέλειο ρυθμὸ, σὰν χορὸς ἢ σὰν τὶς ἁρμονικὲς χορδὲς τοῦ Ching Shou. «Μπράβο» φώναξε ὁ πρίγκιπας, «ἔχεις θαυμάσια ἐπιδειξιότητα!» «Κύριε ᾠδὴ ἀπάντησε ὁ μάγειρας ἀφήνοντας τὸν μπαλτά», ἀφιέρωσα τὸν ἑαυτό μου στὸ Τάο πὺν στέκει πολὺ ὑψηλότερα ἀπὸ ἀπλὴ ἐπιδειξιότητα. Ὅταν ἄρχιζα νὰ τεμαχίζω βόδια, τὰ ἔβλεπα ὁλόκληρα μπροστά μου. Μετὰ ἀπὸ ἐξάσκηση 3 χρόνων ἔπαυα πιά νὰ τὰ βλέπω ὁλόκληρα. Καὶ τώρα πλέον δουλεύω μὲ τὸ μυαλὸ καὶ ὄχι μὲ τὰ μάτια. Τὸ μυαλὸ μου ἐργάζεται χωρὶς τὸν ἔλεγχο τῶν αἰσθήσεων. Καρφώνοντας τὸ μάτι μου ἐπάνω στὸ σημεῖο, ἀκουμπῶ τὸ χέρι μου καὶ προσεκτικὰ ἐφαρμόζω τὴν λεπίδα, ἕως ὅτου μὲ ὁρμὴ τὸ κομμάτι ὑποχωρεῖ σὰν χῶμα πὺν γκρεμίζεται ἀπὸ ψηλά».

Αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἀρχαίου χειρογράφου εἶναι τόσο αὐτεξήγητο ὥστε δὲν χρειάζονται σχόλια. Εἶναι ὥστόσο παράξενο ὅτι στὰ ἐγχειρίδια πὺν ἀσχολοῦνται μὲ τὶς χειρουργικὲς τεχνικὲς πολὺ χῶρο καταλαμβάνουν οἱ συμβουλὲς γιὰ τὸ πόσο προσεκτικὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀγγίζουμε τοὺς ἱστούς, ἀλλὰ ἐλάχιστο ἢ καθόλου γιὰ τὸ πῶς νὰ ἀνακαλύπτουμε τὰ φυσικὰ ἐπίπεδα τῶν ἱστῶν, ὥστε νὰ τὰ διαχωρίζουμε μὲ ἀπλὴ ἔλξη καὶ ἐλάχιστη τομὴ.

Φαντάζομαι, ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς ὑποβαθμίσεως τῆς ἀνατομίας στὶς ἱατρικὲς σχολές, θὰ γίνεται ὅλο καὶ δυσκολότερο γιὰ τοὺς νέους χειρουργοὺς νὰ ἐργάζονται μὲ τὸ μυαλὸ καὶ ὄχι μὲ τὰ χέρια.

Στὸ βιβλίο τῆς Γενέσεως 3,21 διαβάζουμε «Καὶ ὁ Κύριος ἔκαμε τὸν Ἀδὰμ νὰ κοιμηθεῖ βαθιὰ καὶ ἀφοῦ ἀποκοιμήθηκε, ἀφαίρεσε μία ἀπὸ τὶς πλευρὲς του, ἔκλεισε τὴ σάρκα καὶ ἀπὸ τὴν πλευρά του δημιούργησε τὴ γυναῖκα». Ὅπως βλέπετε ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μόνον ὁ πρῶτος ἀναισθησιολόγος ἀλλὰ καὶ ὁ πρῶτος θωρακοχειρουργός!

Καὶ τώρα λίγα λόγια γιὰ τὴ χειρουργικὴ τῆς κοιλίας ἀπὸ τὸ βιβλίο τῆς Χειρουργικῆς τοῦ Warren: Μία ἀσθενής, ἡ Mary Crawford καὶ ὁ γιατρός της Ephraim McDowell εἶναι οἱ πρωταγωνιστὲς τῆς πρώτης ἐπιτυχοῦς ἀφαιρέσεως ἐνὸς κοιλια-

κοῦ ὄγκου στὰ 1809 στὸ Κεντάκν καὶ εἶναι ἀσφαλῶς ἀξιέπαινοι καὶ οἱ δύο γιὰ τὴν τόλμη τους.

Ἡ κα Crawford, ἀφοῦ ταξίδεψε 100 χιλιόμετρα ἐπάνω σὲ ἄλογο, ξάπλωσε σὲ ἓνα ξύλινο τραπέζι καὶ ἐνῶ ἐκείνη ἔψαλλε ὕμνους, ὁ γιατρὸς ἀφαιροῦσε τὸν ὄγκο ποὺ κατὰ πᾶσα πιθανότητα ἦταν ψευδοβλεννώδες κυσταδένωμα τῆς ὠοθήκης.

Ἐν τῷ μεταξὺ, ἔξω ἀπὸ τὴν καλύβα μιὰ ομάδα τοπικῶν προεστῶν ἐτοίμαζε τὸ σκοινὶ γιὰ νὰ κρεμάσουν τὸν ἄνθρωπο ποὺ πίστευαν ὅτι ἐγκληματοῦσε. Ὅμως ἡ Mary Crawford ἔζησε ὥς τὰ ἐβδομήντα της καὶ μιὰ νέα ἐποχὴ κοιλιακῆς χειρουργικῆς ἄρχιζε.

Ὁ Lagenbuch ἦταν αὐτὸς ποὺ τὴν 1η Ἰουλίου 1882 πραγματοποίησε στὴν Γερμανία τὴν πρώτη χολοκυστεκτομή. Μετὰ ἀπὸ πενθήμερη ἀντισηπτικὴ προετοιμασία τοῦ ἀσθενοῦς, ὁ ἴδιος περιγράφει τὴν ἐμπειρία του ὡς ἑξῆς:

«Ἐγινε μία τομὴ σὲ σχῆμα ταῦ. Ἡ χοληδόχος κύστις βρέθηκε νὰ εἶναι πλήρης χολῆς ἢ ὅποια ἀναρροφήθηκε μὲ σύριγγα. Βρέθηκαν δύο λίθοι μεγέθους καστάνου. Ὅταν ἡ χοληδόχος κύστις ἀποκολλήθηκε ἀπὸ τὸ ἥπαρ, ἐμφανίστηκε αἱμορραγία, ἢ ὅποια ἐλέγχθηκε μὲ ράμμα».

Σήμερα κάνουμε τρεῖς μικρὲς ὁπές, ἀφαιροῦμε τὴν χοληδόχο κύστη μὲ λαπαροσκοπία καὶ ὁ ἀσθενὴς πηγαίνει σπίτι του τὴν ἐπομένη ἡμέρα.

Ὁ T. G. Whipple σημειώνει: «Αὐτὸ ποὺ ὄνειρευόταν ἡ ἐποχὴ ἐκείνη, τὸ ζοῦμε ἐμεῖς ὡς πραγματικότητα καὶ αὐτὸ ποὺ ζοῦσαν ἐκεῖνοι τότε, ἐμεῖς τὸ ὄνειρευόμαστε».

Καὶ τώρα ἡ σκωληκοειδίτις. Ὁ Homans ἐγχείρησε ἓνα ἐνδεκάχρονο ἀγόρι τὴν πέμπτη ἡμέρα ἀφ' ὅτου ἀσθένησε. Βρέθηκε ἓνα πολὺ πρῶιμο σκωληκοειδικὸ ἀπόστημα καὶ παροχετεύθηκε. Ἡ ἀνάρρωση ἦταν ταχεία. Ἡ πρῶιμη ἐγχείρηση ὑπογραμμίστηκε μόνο γιὰ παροχέτευση καὶ δὲν ἀναγνωρίσθηκε ἡ ἀνάγκη νὰ ἀφαιρεῖται ἡ σκωληκοειδὴς ἀπόφυσις πρὶν τὴν διάτρησι.

Ὁ Homans παρουσίασε τὴν περίπτωσι στὴν ἱατρικὴ ἐταιρεία τοῦ Suffolk τῶν ΗΠΑ στὶς 19 Ἀπριλίου 1886 μὲ ὑπερηφάνεια καὶ χάρι, τιμώντας τὸν οἰκογενειακὸν γιατρὸ τοῦ παιδιοῦ, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν πρῶιμη διάγνωσή του, βοήθησε στὴν πραγματοποίησι τῆς ἐπεμβάσεως.

Ἀναρωτιέμαι ἂν ὁ παθολογοανατόμος Fitz βρισκόταν στὸ ἀκροατήριον καὶ εὐγενῶς φερόμενος καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἀνεκοίνωσε δημοσίως ὅτι ἡ ἐγχείρηση ἀργοπόρησε πολὺ νὰ γίνῃ καὶ ὑπῆρχε φόβος περιτονίτιδος, ὅπως τόνισε δύο μῆνες ἀργότερα σὲ παρουσίασι μιᾶς σχετικῆς ἐργασίας του.

Τὰ διάφορα κύρια ἄρθρα μου σὲ ἱατρικὰ περιοδικὰ ὅπου ὑποστηρίζω τὴν μακροσκοπικὴ ἀνατομία τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι παρὰ σπίθες μιᾶς γιγαντιαίας ἡφαιστειακῆς ἐκρήξεως ὅπου οἱ στάκτες καλύπτουν μόνον γιὰ λίγο τὸν ἐπιστημονικὸ ὥρο καὶ κατόπιν χάνονται στὸν ἄνεμο. "Ὅμως ποτὲ δὲν θὰ σταματήσω τὶς ἐκρήξεις.

Σᾶς παρακαλῶ νὰ θεωρήσετε τὴν ὁμιλία μου σὰν μιὰ ἀβέβαιη παρουσίαση μερικῶν καταλοίπων τῆς λάβας, ὡς μία συσσώρευση ἐλπίδων μὲ σκοπὸ τὴν ἐπιστροφή σὲ μιὰ ὁλοκληρωμένη διδασκαλία τῆς ἀνατομίας, ὥστε νὰ συνδέσουμε τὸ λαμπρὸ παρελθὸν μὲ τὸ ἐπισηφαλὲς παρὸν καὶ νὰ κερδίσουμε ἓνα ἔνδοξο μέλλον.

Στὴν ἀπόκρυφη γλώσσα τοῦ Gibran, ὁ Θεὸς εἶναι ὁ τοξότης, οἱ γονεῖς τὸ τόξο καὶ τὰ παιδιὰ τὰ βέλη. Στὴ δική μας περίπτωσι, οἱ δάσκαλοι εἶναι οἱ τοξότες, ἡ ἱατρικὴ σχολὴ καὶ τὸ περιβάλλον της τὸ τόξο καὶ ἡ χορδὴ, καὶ οἱ φοιτητὲς τὰ βέλη. Εἶναι ἡ σκόπευση τοῦ τοξότη καὶ ἡ δύναμις τοῦ τόξου καὶ τῆς χορδῆς ποὺ ὁδηγοῦν τὸ βέλος στὸ στόχο.

Ἐναπόκειται σὲ μᾶς τοὺς τοξότες νὰ στοχεύουμε σταθερά, νὰ τεντώνουμε τὸ τόξο καὶ τὴ χορδὴ ἔτσι, ὥστε τὰ βέλη νὰ φθάσουν στὸ στόχο τους. Μέρος τῆς διαδικασίας εἶναι νὰ διδάξουμε τοὺς φοιτητὲς νὰ μεταδίδουν τὶς γνώσεις καὶ τὴν πείρα τους σὲ ἄλλους, μέσω τῶν ἱατρικῶν συγγραμμάτων.

Μόνο μὲ τὴ συγγραφὴ, ὁ φοιτητὴς θὰ γίνῃ ὁλοκληρωμένος γιατρός, μὲ τὴν ἔννοια τῆς λατινικῆς λέξεως *Doctus*, δάσκαλος.

Αὐτὸς ὁ φοιτητὴς θὰ γίνῃ ὁ τοξότης τῆς ἐπόμενης γενιᾶς ποὺ θὰ ἐξαποστείλῃ νέα δέσμη βελῶν.

"Ὅμως διερχόμαστε μία περίοδο ποὺ μετὰ τὸν πόλεμο οἱ ἱατρικὲς σχολὲς τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν προσπάθησαν σταδιακὰ νὰ ὑποβαθμίσουν τὴν διδασκαλία τῆς μακροσκοπικῆς ἀνατομίας τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ συνέβη γιατί οἱ μεγάλες ἐπιστημονικὲς ἀνακαλύψεις τῆς γενιᾶς μας ἔγιναν στοὺς χώρους τῆς βιοχημείας καὶ τῆς κυτταρικῆς βιολογίας.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι μία μυριάδα κυττάρων καὶ ὄχι ἀπλῶς ἓνα κύτταρο.

Σὲ κάποια μελλοντικὴ ἐποχὴ ἡθεραπεῖα θὰ ἐξαρτᾶται ἴσως ἀπὸ τὴν χημεία καὶ θὰ ἀπευθύνεται στὴ δυσλειτουργία τοῦ κυττάρου. Ἀλλὰ τότε θὰ πρέπει νὰ μὴν ὑπάρχουν αὐτοκινητιστικὰ ἀτυχήματα, πόλεμοι καὶ συγγενεῖς ἀνωμαλίες.

Σὲ ἓνα ἄρθρο μου χρησιμοποίησα τὸν τίτλο «Ἀνατομία, ὁ Προμηθεὺς Δεσμώτης τῆς ἐποχῆς μας». Ὁ William Hunter, ἀδελφὸς καὶ δάσκαλος τοῦ John Hunter, παρατήρησε: «Ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ στὴν ἐπιστήμη μας ποὺ πείθουν τοὺς φοιτητὲς ὅτι λίγη ἀνατομία εἶναι ἀρκετὴ γιὰ τὸν γιατρό, ἀλλὰ λίγη παραπάνω εἶναι ἀχρηστὴ γιὰ τὸν χειρουργό; Ὁ Θεὸς νὰ βάλῃ τὸ χέρι του!»

Ὁ μοντέρνος ἀνατόμος νομίζει ὅτι δὲν εἶναι πλέον ἀναγκαῖο νὰ γνωρίζῃ ἔμ-

βρολογία ή την ανατομία του ανθρώπινου σώματος. Θεωρεί ως μόνη σημαντική γνώση, εκείνη του κυττάρου, ενώ ή σπουδή των κυττάρων συνολικά θεωρείται άχρηστη. Οι κλινικοί ιατροί και οι εκπαιδευτές της ιατρικής έχουν χρέος να λύσουν τα δεσμά του Προμηθέως.

Δεν υπάρχει άλλη λύση. Άλλά δυστυχώς δεν υπάρχει καμμία αμφιβολία ότι ή λέξη «ανατομία» έφθασε να γίνει ένα όνομα χωρίς περιεχόμενο.

Ο Καζαντζάκης παρατηρεί: «Άγωνίζομαι να διακρίνω τα δύο μεγάλα ρεύματα που άπαρτίζουν τη διπλή γέννηση της ελληνικής ψυχής». Το ίδιο συμβαίνει και με την ανατομία. Ο σημερινός φοιτητής έχει έμφυσηθεί με την πίστη ότι ή κυτταρική βιολογία δεν έχει καμμία υποχρέωση έναντι της ανατομίας την όποία θεωρεί μιά νεκρή επιστήμη, άνικανη να προσφέρει ό,τιδήποτε στον έρευνητή και τον σπουδαστή.

Ο Alex Haller, από το Πανεπιστήμιο Johns Hopkins και ένας από τους πιο σημαντικούς παιδοχειρουργούς στον κόσμο, όταν έμαθε ότι συγγράφω τη νέα μου «Έμβρυολογία για χειρουργούς», μου έστειλε να εξετάσω ένα κεφάλαιο που έγραφε σχετικά με την ένδομητρίαία χειρουργική.

Το δέχθηκα άμέσως και προσέθεσα το όνομά του στους συντάκτες του βιβλίου, και άμέσως του μήνυσα τα λόγια του Danton: «Για να κατακτήσεις χρειάζεται να τολμήσεις, να ξανατολήσεις, πάντα να τολμάς».

Όλοι έμεις που συνεργαζόμαστε σ' αυτό το βιβλίο, λυπόμαστε για ένα μόνον. Ότι γεννηθήκαμε πολύ νωρίς, για να παραφράσουμε αυτό που είπε ένας μεγάλος Άμερικανός, ο Βενιαμίν Φραγκλίνος στα 1780: «Η ταχεία πρόοδος με την όποία προχωρεί ή γνήσια επιστήμη με κάνει να θλίβομαι γιατί γεννήθηκα πολύ νωρίς». Η άνωτάτη παιδεία είναι ένα παγκόσμιο πρόβλημα και όφείλουμε να το αντιμετωπίσουμε.

Ο Jean Monet, ένας από τους έμπνευστάς και ιδρυτάς της Εύρωπαϊκής Κοινότητας, παρατήρησε: «Όλοι είμαστε φιλόδοξοι, το θέμα είναι αν φιλοδοξούμε να είμαστε ή φιλοδοξούμε να πράξουμε».

Φιλοδοξώντας λοιπόν να πράξουμε, ως αντιταχούμε με σθένος σε όλες τις δυσκολίες. Όχι μόνον για να διασώσουμε την διδασκαλία της Άνατομίας αλλά και για να προχωρήσουμε σε νέα ιδεώδη και καινούργιες ιδέες σε ό,τι έχει σχέση με την άνώτατη εκπαίδευση.

Και ως θυμηθούμε τί είπε ο Oliver Wendall Holmes: «Πιστεύω ότι θαυμάσιο πράγμα σ' αυτόν τον κόσμο δεν είναι τόσο που στεκόμαστε, αλλά προς ποιά κατεύθυνση κινούμεθα. Για να φθάσουμε στον επιτυχή προορισμό μας όφείλουμε να άρμενίζουμε, άλλοτε με ούριο άνεμο και άλλοτε κόντρα, όμως να προχωρούμε πάντοτε, να μη παρασυρόμαστε από το ρεύμα, ούτε να άγκυροβολούμε».

Καὶ τώρα, Κύριε Πρόεδρε, κυρίες καὶ κύριοι, ἐπιτρέψτε μου νὰ κλείσω αὐτὴν τὴν παρουσίαση μὲ μερικὲς εὐχὲς ποὺ δυστυχῶς ὅμως δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ πραγματοποιηθοῦν.

Θὰ εὐχόμεν, ὁ παππούς μου, ὁ Γιάννης Ρίτσος ἀπὸ τὴ Μονεμβασία, ὁ ξανθὸς εὐθυτενὴς γίγαντας, νὰ βρισκόταν ἐδῶ. Μὲ συμβούλευε τότε: «Προχώρα στὴ σωστή μεριά τοῦ δρόμου καὶ δὲν ἔχεις νὰ φοβηθεῖς τίποτα».

Εἶχομαι νὰ ἦταν ἐδῶ οἱ γονεῖς μου μαζί μὲ τὸν ἀδελφό μου Μῆτσο, τοῦ ὁποῖου τὰ ὁστὰ βρίσκονται σκορπισμένα κάπου στὰ ἄγρια καὶ πανέμορφα βουνὰ τῆς Λακωνίας, θύμα καὶ αὐτὸς τοῦ μεγαλύτερου μεταφυσικοῦ ψέμματος ποὺ λέγεται ἡ λεγόταν κομμουνισμός.

Εἶχομαι νὰ ἦταν ἐδῶ ὁ ἀδελφός μου ὁ Νίκος, ὁ πρῶτος μου δάσκαλος. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔβαλε στὸ χέρι μου τὸ νυστέρι.

Ἀκόμα θὰ ἤθελα νὰ ἦταν ἐδῶ ὁ θεῖος Γιάννης καὶ ἡ γυναίκα του Μελισσάνθη.

Θυμᾶμαι τὸ γάμο τους. Ἔστειλαν ὅλα τὰ μικρά τους ἀνήψια νὰ μαζέψουν ἀγριολούλουδα ἀπὸ τοὺς ἀγροὺς γύρω ἀπὸ τὸ χωριό μας, τοὺς Μολάους. Τὰ ἀγριολούλουδα ἦταν ὑπέροχα καὶ τὸ ἄρωμά τους μεθυστικό. Πλέχτηκαν σὲ πανέμορφα στέφανα καὶ στεφάνωσαν τὸ γαμπρὸ καὶ τὴ νύφη στὴ γαμήλια τελετὴ ποὺ ἐγινε στὸ μοναστήρι τῆς Γκαγκανιάς.

Θυμᾶμαι τὴ θεία Μελισσάνθη νὰ μοῦ ἀπαγγέλλει μερικὰ ἀπὸ τὰ ποιήματά της. Τὴν ρώτησα. Γιατί ὅλο γιὰ θάνατο μιλάς στὰ ποιήματά σου; «Σὰν μεγαλώσεις θὰ καταλάβεις», ἦταν ἡ ἀπάντησή της. Ἐπιτρέψτε μου νὰ σᾶς διαβάσω τὸ ποίημα.

«ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΣΤΟΝ ΗΛΙΟ»

Μέσα στὸ φῶς σου γίνομαι πουλὶ
καὶ τραγουδῶ ὅλη μέρα σὰν τὸ σπίνο,
μιᾶς πεταλούδας παίρνω τὰ φτερά
καὶ θεῖα κι ὀλόασπρα σὰν τὸ νέο τὸ κρῖνο.
Σφαλῶ τὰ βλέφαρά μου, ἐντός μου φῶς
τ' ἀνοίγω, φῶς παντοῦ, ὅλο φῶς τριγύρα
καὶ λέω «Ἦλιε τί θάνατος λαμπρὸς
μὲς σὲ μιὰ τέτοια θεία φωτοπλημμύρα».

Ἐπιτρέψτε μου ἐπίσης κύριε Πρόεδρε, κυρίες καὶ κύριοι νὰ παραφράσω αὐτὸ τὸ ποίημα...

Ἡ αἰθουσα εἶναι γεμάτη φῶς καὶ ἐγὼ μεθ' ἀπὸ τὴν καλοσύνη σας. Σᾶς εἶμαι εὐγνώμων.

Μέσα στὸ φῶς σου γίνομαι πουλὶ
καὶ τραγουδῶ ὅλη μέρα σὰν τὸ σπῖνο,
μιᾶς πεταλούδας παίρνω τὰ φτερά
τὰ θεῖα κι ὀλόασπρα σὰν τὸ νέο τὸ κρῖνο,
Σφαλῶ τὰ βλέφαρά μου, ἐντός μου φῶς
τ' ἀνοίγω, φῶς παντοῦ, ὅλο φῶς τριγύρα
καὶ λέω «Ἦλιε τί ὁμορφη ζωή!»
μὲς σὲ μιὰ τέτοια θεία φωτοπλημύρα».

Ὁ φίλος μου, ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας Στυλιανός, μοῦ ἔστειλε τὰ ποιήματά του «Παραλήρημα τοῦ Νότου». Θὰ ἤθελα νὰ μοιραστῶ μαζί σας ἓνα ποίημα ποὺ πολὺ ἀγαπῶ.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ

Ὅσοι δὲν ἄντεξαν τὴ ζωὴ
ἦταν εὐαίσθητοι
μὰ δὲν ἦταν γενναῖοι.
Ὅσοι διαμαρτυρήθηκαν
μονάχα μὲ φυγὴ
ἦτανε τίμιοι, μὰ δὲν ἦταν πιστοί!
Ὅσοι ἀγωνίστηκαν κι ἀπότυχαν
ἄς εἰν' εὐλογημένοι.
Κι' ὅσοι ἀπ' τὴν ἐπιτυχία τους
δὲν μέθυσαν
μακαριστοί!..

Μελβούρνη, 12 Φεβρουαρίου 1978

Ὑπόσχομαι, Κύριε Πρόεδρε, νὰ μείνω γιὰ πάντα μακαριστός, ἄλλωστε βρισκομαι στὴν ἀνοιξη τῶν γηρατειῶν μου καὶ στὸ ἀπόγευμα τῆς ζωῆς μου. Ὡρα ἀπολογισμοῦ!